

ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Кішко Дмитро,
директор

*Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Дзюбак Катерина,

*кандидатка економічних наук,
головна судова експертка лабораторії економічних видів досліджень
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Воєнний стан в Україні, спричинений російською агресією, тривала криза економіки України вимагає посиленого забезпечення стабільної роботи економічних механізмів, виявлення і запобігання злочинам у сфері економіки. За цих умов пріоритетними напрямками розвитку судово-експертної діяльності будуть удосконалення організації виробництва експертиз, їх науково-методичного та інформаційного забезпечення, а також поліпшення матеріально-технічного оснащення експертних установ, насамперед державних. Проте внаслідок означених причин здійснити серйозну модернізацію матеріально-технічної бази в даний час є непосильним завданням. Тому в обстановці, що склалася, саме організаційні заходи слід висувати на перший план, оскільки вони можуть слугувати реальною основою підвищення результативності судових експертиз, створення умов для розроблення та впровадження науково-обґрунтованих експертних методик, удосконалення системи підготовки експертів та підвищення їхньої кваліфікації, а також здійснення ефективного контролю за ними.

Одним з організаційних методів підвищення ефективності роботи експертно-криміналістичних підрозділів є стандартизація інформаційного та методичного забезпечення судових економічних експертиз. Стандартизація дасть змогу забезпечити єдині вимоги до компетентності судових експертів і науково-методичного підходу до експертної практики судово-експертних установ, незалежно від їх організаційно-правової форми.

Методичні матеріали мають розроблятися, затверджуватися і застосовуватися відповідно до національних стандартів та інших документів зі стандартизації судово-експертної діяльності. Стандартизація дасть змогу експертним лабораторіям гарантувати

якість проведених досліджень шляхом забезпечення умов для отримання стабільних результатів з необхідною точністю.

На даний час установи, що здійснюють експертне забезпечення правосуддя в Україні, акредитуються за міжнародним стандартом систем управління якістю – ISO/IEC 17025 «General requirements for the competence of testing and calibration laboratories»; останню редакцію якого імплементовано в Україні як ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» (далі – ДСТУ EN ISO/IEC 17025) [1]. У 2008 році Генеральною Асамблеєю Європейської кооперації з акредитації (EA) та Генеральною Асамблеєю Європейської мережі криміналістичних інститутів (ENFSI) ратифікується Керівництво з імплементації стандарту ISO/IEC 17020 «Conformity assessment – Requirements for the operation of various types of bodies performing inspection» (остання редакція якого прийнята в Україні як ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування» (далі – ДСТУ EN ISO/IEC 17020) [2]) у сфері розслідування місця злочину (EA-5/03 «Guidance for the implementation of ISO/IEC 17020 in the field of crime scene investigation»). Крім того, на відповідність вимогам ISO/IEC 17020, згідно з роз'ясненнями ENFSI, яка у 2009 році визнана Європейською комісією монопольною організацією у галузі криміналістики, можуть акредитуватися установи, які забезпечують оглядання місць подій, проведення судових експертиз, що не потребують застосування інструментальних методів досліджень (наприклад, психологічних), та функціонування баз даних [3].

Національним органом стандартизації в Україні є Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості», наказом від 07.05.2018 № 125 [4] якого для вдосконалення національної системи стандартизації у сфері криміналістики та судової експертизи створено технічний комітет «Судова експертиза» з присвоєнням йому реєстраційного номеру 192 (надалі – ТК 192) та уповноваженням Київського НДІСЕ на здійснення функцій секретаріату ТК 192 «Судова експертиза». Об'єктами стандартизації ТК 192 є розроблення на рівні стандартів вимог до створення експертних методик, проведення судових експертиз та експертних досліджень, роботи із слідовою інформацією, що може бути визнаною доказами, тощо. На даний час ТК 192 розроблено 6 проєктів національних нормативних документів, які прийнято в якості ДСТУ:

– ДСТУ ISO 18385:2019 «Мінімізація ризику забруднення продукції, використовуваної для збирання, зберігання, аналізування

біологічного матеріалу в криміналістичних цілях, ДНК людини (ISO 18385:2016, IDT)»;

– ДСТУ ISO 21043-1:2021 «Криміналістика. Частина 1. Терміни та визначення (ISO 21043-1:2018, IDT)»;

– ДСТУ ISO 21043-2:2021 «Виявлення, фіксування, вилучення, транспортування та зберігання об'єктів (ISO 21043-2:2018, IDT)»;

– ДСТУ 9122 «Судова почеркознавча експертиза. Терміни та визначення понять»;

– ДСТУ 9135 «Судова біологічна експертиза. Молекулярно-генетичні дослідження. Терміни та визначення понять»;

– ДСТУ 9168 «Судова експертиза зброї. Терміни та визначення понять» [5], з яких перші три стандарти – гармонізовані міжнародні стандарти.

Ще однією проблемою є відмінність у підходах до класифікації судово-економічних експертиз. Сама по собі судово-економічна експертиза – це окремий клас експертних досліджень, об'єднаних специфікою предмета, завдань, об'єктів і методів дослідження, а також застосовуваних спеціальних знань. Під час проведення судово-економічних експертиз використовуються знання низки прикладних економічних наук, бухгалтерського обліку, фінансового аналізу, знання про податки та оподаткування, кредитування, банківську діяльність тощо.

Відповідно до п. 1.2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [6], до економічної експертизи віднесено такі види: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій. Можна сказати, що в ній актуалізовано найбільш значущі види судової економічної експертизи. Ці види експертиз трапляються доволі часто, проте економіка характеризується динамічним розвитком, і нині можна відзначити цілу низку актуальних експертних питань, які не можна віднести до жодного з представлених родів. До таких питань можна віднести дослідження, пов'язані з операціями факторингу, криптовалюти, зовнішньоекономічної діяльності, митних зборів, подвійного оподаткування для тимчасово переміщених громадян України тощо.

Третьою проблемою є слабка забезпеченість сучасними паспортизованими методиками. Крім того, вже протягом понад 15 років застосовуються міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), розвинена система аудиторської діяльності в цій галузі, але в жодному посібнику із судово-економічної експертизи жодних методик, що дають змогу проводити відповідні експертні дослідження (за фінансовою звітністю, сформованою за МСФЗ), не описано. У результаті склалася

критична ситуація з розробленням, затвердженням і практичним використанням паспортизованих експертних методик за всіма видами судово-економічної експертизи. Замість експертних методик співробітники науково-дослідних установ судових експертиз змушені використовувати численні інструктивні листи, рекомендації, найпростіші навчальні посібники та методичні вказівки, попри те, що в п. 4.12 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [6], прямо вказується на необхідність зазначення у висновку експерта застосованих ним методик.

Міжнародний досвід з організації судово-експертної діяльності показує, що існування вимог до акредитації та відповідно їх реалізація сприяють розвитку методичного забезпечення за рахунок диференціації проведених досліджень, з одного боку, а з другого, ефективно сприяють кооперації під час виконання складних багатооб'єктних експертиз, відкривають можливість інформаційного методичного обміну. Безсумнівно, що сертифікація і валідація методичного забезпечення дадуть змогу з високою якістю розв'язувати теоретичні та практичні завдання. При цьому мінімізуються можливі експертні помилки, підвищується ефективність використовуваних засобів і методів, знижуються матеріальні та тимчасові витрати на проведення досліджень і експертиз. Перспектива використання сертифікованих експертних методик, однотипні вимоги до експертів відповідних спеціальностей відкривають можливість досягнення порівнянних результатів під час дослідження одних і тих самих об'єктів, а отже, підвищують об'єктивність і результативність проведених експертиз.

Література:

1. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT). Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2020. 24 с.
2. ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT). Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2019. 14 с.
3. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рек. / О. Г. Рувін (голова авт. кол.), А. О. Полтавський (заст. голови авт. кол.), Т. В. Будко, Т. Д. Голікова, О. І. Жеребко, А. М. Камінський, М. П. Молибога, В. В. Назаров ; за заг. ред. О. Г. Рувіна, С. Г. Кримчука, А. В. Свінцицького. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : КНДІСЕ, 2021. 102 с.

4. Про створення технічного комітету стандартизації Судова експертиза : Наказ ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 07.05.2018 № 125. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=77374 (дата звернення: 20.08.2024).

5. «Стандартизація судово-експертної діяльності за міжнародними стандартами. Розрахунок та формування вартості експертногодини». URL: https://seu.in.ua/last_news/standartyzatsiya-sudovo-ekspertnoyi-diyalnosti-za-mizhnarodnymy-standartamy-rozrahunok-ta-formuvannya-vartosti-ekspertogodynu/ (дата звернення: 21.08.2024).

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.08.2024).

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ФАХІВЦІВ ДСНС ПРОВОДИТИ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ

Климаць Руслан,

кандидат технічних наук,

начальник відділу досліджень, статистики пожеж

та надзвичайних ситуацій

*Інституту державного управління та наукових досліджень
з цивільного захисту*

Із введенням у дію нового *Кримінального процесуального кодексу України* (далі – КПК України) [1] змінився порядок залучення співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) до дослідження пожеж, а по суті органи ДСНС, що виконували функції дізнання у справах про пожежі, виявилися практично відстороненими від даного процесу.

На сьогодні, майже всі кримінальні правопорушення, пов'язані з пожежами, розслідуються слідчими Національної поліції України, які в свою чергу з метою всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення, встановлення причин виникнення пожеж, а також обставин та умов, що сприяли їх виникненню, можуть залучати підрозділи територіальних органів ДСНС.

На практиці в ході провадження кримінальних правопорушень з метою з'ясування певних обставин вчинених злочинів, що потребують